

Analytical Study Dystocia based on Holy Texts and their reflection in Visual works

Alireza Taheri ¹ | Mozhdeh Sharafkhah ²

1. Corresponding Author, Professor of the Department of Comparative and Analytical History of Islamic Art, Faculty of Theoretical Sciences and Advanced Art Studies, University of Arts, Tehran, Iran. E-mail: al.taheri@art.ac.ir
2. PhD student of Comparative and Analytical History of Islamic Art, Department of Comparative and Analytical History of Islamic Art, Faculty of Theoretical Sciences and Advanced Art Studies, University of Art, Tehran, Iran. E-mail: m.sharafkhah@student.art.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 7 July 2025 Received in revised form: 13 August 2025 Accepted: 11 September 2025 Published online: 27 September 2025 Keywords: dystocia, caesarean section, Eve, Rostam, Buddha	The creation of all phenomena always follows metaphysical, superhuman, and symbolic stories. In the mythological stories about creation, the creation of man depends on the existence of his father and his early and eternal mother. The common chapter of all religions is hidden in this matter, which is the ancestor of all religions. Accordingly, the story of the birth of Eve as the beginning of the first generation in sacred texts and in the visual arts is extended. Eve's birth has been described as a case of dystocia, or abnormal birth, today known as a caesarean section (C-section), which refers to delivering babies through an incision in the mother's abdomen. The concept of Eve's birth from Adam's rib in holy scriptures found its way to visual works and became a common idea. This study analyzed visual works with the theme of dystocia in Abrahamic religions and similar Roman, Indian, and Iranian myths of the birth of Caesar, Buddha, and Rostam. This study aimed to analyze and compare the narratives and illustrations with the theme of dystocia in selected religions and mythologies to demonstrate their connections. The story of the creation of Adam and Eve's birth was analyzed based on the components present in the illustrations and narratives. The background, features, and main predicates of the study indicated that dystocia is a recurrent theme in the myths of certain civilizations, according to the first instance. Moreover, the analysis revealed that abnormal birth is a characteristic of supernatural and superhuman characters. The most prominent figures with shared roles had a similar origin story. This type of birth consolidated the position of the prominent and influential figures to accept a transcendental spirit.

Cite this article: Taheri, A., & Sharafkhah, M. (2025). Title of Paper: Capitalize all "major" words (nouns, verbs, adjectives, adverbs, and pronouns) in the title and subtitle. *Studies in Comparative Religion and Mysticism*, 9(2), 147-171.

DOI: <http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49009.1201>

© The Author(s). Sharafkhah, Mozhdeh ., Taheri, Alireza Publisher: University of Sistan and Baluchestan
DOI: <http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49009.1201>

Problem Statement:

The creation of the human is described differently in Abrahamic religions. Nonetheless, these accounts are similar and analogous in many aspects. The creation of all phenomena always follows metaphysical, superhuman, and symbolic stories. In the mythological stories about creation, the creation of man depends on the existence of his father and his early and eternal mother. The common chapter of all religions is hidden in this matter, which is the ancestor of all religions. Accordingly, the story of the birth of Eve as the beginning of the first generation in sacred texts and in the visual arts is extended.

Eve's birth has been described as a case of dystocia, or abnormal birth, today known as a caesarean section (C-section), which refers to delivering babies through an incision in the mother's abdomen. The concept of Eve's birth from Adam's rib in holy scriptures found its way to visual works and became a common idea. This study analyzed visual works with the theme of dystocia in Abrahamic religions and similar Roman, Indian, and Iranian myths of the birth of Caesar, Buddha, and Rostam.

Aim:

This study aimed to analyze and compare the narratives and illustrations with the theme of dystocia in selected religions and mythologies to demonstrate their connections.

Method:

In this descriptive-analytical study, the data were collected through library research. First, the similarities between dystocias described in the holy scriptures were identified. Next, the illustrations of the accounts were analyzed to reveal their prominent features in order to detect their commonalities.

Findings:

The story of the creation of Adam and Eve's birth was analyzed based on the components present in the illustrations and narratives. The background, features, and main predicates of the study indicated that dystocia is a recurrent theme in the myths of certain civilizations, according to the first instance. Moreover, the analysis revealed that abnormal birth is a characteristic of supernatural and superhuman characters. The most prominent figures with shared roles had a similar origin story. This type of birth consolidated the position of the prominent and influential figures to accept a transcendental spirit.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مطالعه تحلیلی سخت زایی براساس متون مقدس و انعکاس آن در آثار تصویری

علیرضا طاهری^۱ | مژده شرفخواه^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
رایانامه: al.taheeri@art.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری، گروه تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر اسلامی، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
رایانامه: m.sharafkhah@student.art.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	داستان آفرینش انسان به طرق گوناگونی در ادیان توحیدی توصیف شده است. روایات این داستان، در بیشتر جهات به یکدیگر نزدیک اند. آفرینش هر پدیده با داستان های فراطبیعی، فوق بشری و نمادین همراه است. سخت زایی یا تولد غیرعادی تعبیری است که به نحوه تولد حوا داده شده است که امروزه به سزارین - به معنای برش قسمتی از بدن به منظور تولد فرزند - شناخته می شود. تولد حوا از بطن چپ آدم از متون مقدس به آثار تصویری راه یافت و در سطوح مختلف عمومیت پیدا نمود. براین اساس آثار تصویری با موضوع «تولد سخت» در بین اندیشه ادیان الهی و سایر اسطوره های مشابه سخت زایی در تمدن های مختلف در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است که بررسی روایات و تصاویر مرتبط با سخت زایی در ادیان و فرهنگ اسطوره ای برخی ملل مختلف و ارتباط آن ها با یکدیگر هدف مورد نظر است. بر این اساس این تحقیق در تلاش است با روش توصیفی-تحلیلی به سؤال اینکه «چگونه نمادهای سخت زایی در داستان های تولد شخصیت های تاریخی-افسانه ای سبب تبیین ارزش ها و باورهای فرهنگی شده است؟» پاسخ دهد. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه ای است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که شخصیت های با تولد سخت، هر کدام به نوعی نماد سخت زایی هستند که مفهوم قدرت تاریخی، اسطوره ای، قهرمانی و رستگاری را در فرهنگ ها تبیین کرده اند. همچنین این نوع تولد، تثبیت جایگاه افراد برجسته و تأثیرگذار از لحاظ قدرت جسمی و روحی و اعمال پهلوانی و معنوی در دوران شکوفایی شان است.
واژه های کلیدی:	سخت زایی، سزارین، حوا، رستم، بودا

استناد: طاهری، علیرضا؛ و شرفخواه، مژده (۱۴۰۴). مطالعه تحلیلی سخت زایی براساس متون مقدس و انعکاس آن در آثار تصویری. *مطالعات ادیان و عرفان تطبیقی*، ۹ (۲)، ۱۴۷-۱۷۱.

DOI: <http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49009.1201>

© نویسندگان. طاهری، علیرضا؛ و شرفخواه، مژده

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

خلقت انسان با خلق نخستین زوج بشری آغاز می‌گردد. داستان آفرینش نخستین زوج در هر تمدن با باورها، آیین و کتاب آسمانی‌شان مطابقت دارد و هر تمدن خلقت و پیدایش انسان را بنا به پیشینه فرهنگی و اعتقادی خویش تفسیر کرده‌است که دلیل تفاوت‌های بینشان در فهم و ترجمه‌ی متون کهن است.

با شکل‌گیری ادیان توحیدی، الزامات و خصوصیات بارز اسطوره‌ها توسط گزاره‌های الهی و مذهبی دچار دگرگونی شد و در ادیان الهی مستحیل گشت. به این تعبیر آموزه‌های کیش‌های غیرتوحیدی با تعبیر و خوانشی جدید، در قالب‌های ادیان توحیدی به نمایش گذاشته شدند. در داستان‌های اساطیری، خلقت انسان به وجود پدر و مادر ابتدایی و ازلی وابسته است که فصل مشترک تمامی ادیان و آیین‌ها است.

داستان تولد حوا به‌عنوان سرآغاز نسل آدمی به عنوان تولد سخت نامیده شد که در ابتدا در متون مقدس و سپس در هنرهای تصویری تعمیم یافت. تولد سخت، سخت‌زایی یا تولد غیرعادی تعبیری است که به نحوه تولد حوا داده‌شده است که امروزه به سزارین شناخته می‌شود. روایت تولد حوا از بطن چپ آدم که در متون به تعبیر گوناگون بیان شده، نوعی علت‌یابی نیای بشریت است.

از این جهت این تحقیق به بررسی و تحلیل نمادهای سخت‌زایی در شخصیت‌های افسانه‌ای-تاریخی و مذهبی در جوامع گوناگون می‌پردازد و پس از مشابهت‌یابی، چگونگی تأثیر این نمادها بر مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

در باب تفسیر داستان آفرینش در متون مقدس، اسطوره‌ای و تاریخی پژوهش‌های مفید و ارزنده‌ای صورت گرفته‌است. با توجه به بررسی‌های به‌عمل آمده تا کنون پژوهشی که به طور مستقل در جست و جوی نماد سخت‌زایی در تصاویر بر اساس الگوی نخستین باشد، یافت نشد. تنها در مقاله‌ای تحت عنوان «سزارین پس از مرگ و جنین‌شناسی: اسطوره، پزشکی و جنسیت در فرهنگ یونانی-رومی»^۱، ۲۰۱۳، نوشته ماریا دو سامیرو باروسو^۲ به برخی از تولدهایی که با شیوه سزارین

^۱ . post-mortem cesarean section and embryotomy: myth, medicine and gender in greco-roman culture

^۲ . Maria do Sameiro Barroso

انجام شد اشاره کرد که نگاه اجمالی به نحوه تولد بودا و اسکلیپوس^۱ داشت. همچنین ذوالفقار علامی و الناز خجسته در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی بن‌مایه تولدهای سخت و غیرعادی در اساطیر» به انواع تولدهای غیرطبیعی در اساطیر تحت آرای یونگ پرداختند.

۲-زایش حوا

تصویر ۱: آفرینش حوا، نقاشی بر روی چوب،
۱۴۹۳، مایکل ولگموت و البرت دورر، فرانسه
URL: 1: گالری هنر درووت.

باتکیه بر متون تاریخی دوره اسلامی، همچون تاریخ بلعمی و تاریخ مقدسی «گاهی آدم را با کیومرث و آدم و حوا را مشی و مشیانه یکی می‌دانند و کیومرث را فرزند آدم می‌دانند» (مقدسی، ۱۳۷۴: ۳۷۲). همچنین مقدسی رتبه این دو را همان آدم و حوا در نزد اهل کتاب و دیگر امت‌ها می‌داند (همان، ۳۲۱). پرداختن به داستان آفرینش به خودی خود از اسطوره‌ها، باورها و آیین‌های ابتدایی هر تمدن جدا نیست. به عنوان مثال، آفرینش کیومرث از سمت چپ اهورامزدا در اساطیر ایران و قصه مردوخ و گشودن دروازه‌هایی به سمت خاور و باختر در میان دنده‌های تیامت در اساطیر بابلی و

تشابه آنها با خلقت حوا از دنده چپ آدم در داستان‌های تورات «قندرچی، ۱۳۹۲: ۶». بنا بر مطالب اوستا، کیومرث نخستین کسی است که به گفتار و آموزش اهورامزدا گوش داد و او مؤسس خانواده ایرانی و نژاد ایرانی از پشت اوست و رسم پرستش از او، یادگار ماند (اوشیدری، ۱۳۷۱: ۴۱۴). از این منظر کیومرث به عنوان نماد انسان کامل است که به وسیله سخت زایی متولد شده است. تا جایی که فردوسی گفته است: کیومرث، «گرشاه» و «پادشاه کوه» خوانده شد که مدتی طولانی و به عنوان

^۱ Aesculapius.

نخستین انسان در کوهساران به سربرد و در آنجا به پادشاهی و سالاری رسید (صادق زاده، حسینی مقدم، ۱۳۹۵: ۱۲۰)

همچنین در اسطوره بین‌النهرین^{۱} زمانی که انکی-خالق انسان-توسط نین ماه^۲-زن-خدای زایش - نفرین می‌شود هشت عضو تن انکی که یکی از این اعضا دنده وی است بیمار می‌شود و خدا بانویی به نام نین‌تی-زن-دنده و بانوی زندگی - را می‌فرستد و انکی را درمان می‌کند. «این روایت می‌تواند نحوه آفرینش حوا از دنده آدم را به ذهن متبادر کند» (رضایی، ۱۳۸۳: ۶۸).

تصویر ۲: آفرینش حوا و اخراج آدم و حوا از بهشت، جوهر بروی پوست، ۱۴۹۳-۱۴۳۰، موزه هنر والترز.

URL:2

با توجه به تصاویر (۱)، (۲) و (۳)، بر اساس کتاب مقدس، خداوند آدم را گرفت و او را در باغ عدن گذاشت و خوابی گران بر آدم مستولی گردانید تا بخفت و یکی از دنده‌های وی را گرفت و گوشت در جایش پر کرد و خداوند از آن دنده که از آدم گرفته بود زنی بنا کرد و وی را به نزد آدم آورد (صدقی، ۱۳۸۶: ۷۶-۷۹)؛ بنابراین خلقت حوا را از دنده چپ آدم می‌دانند (وکیلی، محمدرضایی، ۱۳۸۸: ۸۳) (تصاویر ۱ تا ۳). از این جهت سازگارترین روایت به متون الهی را می‌توان در اسطوره

1. Ninmah

آفرینش عرب دید: «برای آفریدن آدم نخست خاک را از زمین بر گرفتند، بعد آن را با آب آمیختند تا به گل بدل گشت و سپس به صورت پیکر انسانی درآمد. در مرحله دوم جفت او (حوا) از پیکری که حیات کاملاً انسانی داشت مشتق شد و به وجود آمد» (سیدی، علی پور، ۱۳۸۹: ۱۳۰ و ۱۳۲).
در کتیبه تصویر (۳) چنین آمده است: خداوند آدم را به خواب برد و حوا را از دنده های خود بیرون کشید. خدا بر روی نماد جهان نشسته و در دست راستش طومار را نگه می دارد که نشان دهنده قدرت الهی است که او چنین کارهایی را انجام می دهد. براین اساس تعمیم متون الهی در تصاویر درخور توجه است.

تصویر ۳: پیدایش، موزاییک، کلیسای جامع فرضیه مونریال سیسیلی، قرن ۱۲ تا ۱۳ م. URL:3

منشأ و آفرینش انسان در قرآن همانند آموزه های یهودیان و مسیحیان است. به عنوان نمونه در سوره روم آیه ی ۲۱: «...و باز یکی از آیات لطف الهی آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در بر او آرامش یافته و با هم انس گیرید...». که به تولد حوا از آدم اشاره دارد. همچنین در سوره نساء آیه ی ۱ به آفرینش آدم و خلقت حوا از یک تن اشاره دارد:
«ای مردم، بترسید از پروردگارتان، آن که شما را از یک تن بیافرید و از آن تن همسر او را و از آن دو، مردان و زنان بسیار پدید آورد...». تفسیر این آیه از مصطفی خرم دل در تفسیر نور این چنین است: پروردگاری که شما را از یک انسان بیافرید و (سپس) همسرش را از نوع او آفرید، یعنی آدم را

ابتدا از خاک آفرید و بعد از او هوا را نیز از خاک (نوع آدم) خلق کرد و از آن دو نفر مردان و زنان فراوانی (بر روی زمین) منتشر ساخت (طه، خرم دل، ۱۳۹۹: ۱۴۰).

از آنجایی که تولد هوا از دنده چپ ریشه در فرهنگ اساطیر و کتاب مقدس یهودیان و مسیحیان دارد، اما پرداختن به آن از جمله نکاتی است که شاعران ادبیات فارسی بدان توجه داشته و ذکر این اشعار خالی از لطف نیست.

برون کشنده‌ی هوا ز پهلوی آدم / خمیرمایه‌ی ده نسل آدم از هوا

(محتشم کاشانی، ۱۳۸۰: ۲۵۳)

بهر انس او که وحشت داشت از حور و ملک / از صرع پهلویش ترکیب هوا ساخته

(نظیری نیشابوری، ۱۳۸۹: ۴۳۱)

برآورد دارنده‌ی آب و خاک / زسوی چپ او یکی جفت پاک

حوا مهین جفت تو / که گیرد همی جان و دل با تو خو

(سروش اصفهانی، ۱۳۸۷: ۸۵۱)

۲-۲- تولدهای سخت

تولد سخت که معمولاً با عنوان سزارین^۱ شناخته می‌شود به معنای بریدن قسمتی از بدن برای تولد فرزند است. سزارین نوعی زایمان غیرطبیعی است.

طبق اسناد تاریخی، زایمان با برش شکم و رحم از قبل برای بشر در آغاز هزاره دوم قبل از میلاد شناخته شده بود. این روش زایمان در نهایت به عنوان "سزارین" شناخته شد. نشانه‌های انجام سزارین در فرهنگ‌های باستانی و تا پایان دوره قرون وسطی عمدتاً قانون پادشاهان بود که دفن جنین را جدا از مادرش الزامی می‌کرد (Rabinerson, ashwal, Benziv, 2014: 667). به طور مثال: پادشاه دوم رم، نوما پومپیلیوس^۲ (۶۷۳-۷۱۵ ق.م در قانون سلطنتی خود اعلام کرد: «دفن یک زن باردار قبل از اینکه جنین او از رحم خارج شود ممنوع است...». این ممکن است اولین توصیف سزارین باشد (Van dangen, 2009: 62).

^۱. Caesarean section

^۲. Numa Pompilius

تصویر ۴: تولد آگوستوس، تصویری از گاه‌شماری ملل قدیم
از ابوریحان بیرونی، ۱۳۰۷ م، کتابخانه دانشگاه ادینبرگ.

URL: 4

با این تفاسیر بازیابی جنین از رحم یک زن باردار مرده یا در حال مرگ یک عمل شناخته شده در فرهنگ‌های باستانی بود که به دوران قبل از تولد مسیح باز می‌گردد. لذا «در یونان باستان، رم، بابل و هند از این عمل یاد شده است» (Bali, Utaal, 2009: 296). همچنین یک روش پزشکی برای نجات مادر که در نوشته‌های بقراطی (قرن پنجم تا چهارم قبل از میلاد) آمده است و به‌وضوح بیان می‌کند که پزشکان یونانی و رومی برای نجات جان زنان تلاش زیادی کردند (Barroso, 2013: 75).

تصویر (۴) متعلق به کتاب گاه‌شماری ملل باستان از ابوریحان بیرونی منجم قرن ۵ ه.ق است که به تولد آگوستوس، امپراتور روم از طریق سزارین اشاره دارد. آگوستوس که در لغت به معنای با شکوه است، امپراطوری روم را گسترش داد و از قدرت سیاسی بالایی برخوردار بود. به آگوستوس پس از پیروزی‌های ممتد لقب «قدرت بر همه چیز» داده شد که برخی محققان دستاوردها و قدرت سیاسی وی را خیره‌کننده دانسته‌اند (Galinsky, 2012: 6).

بر اساس اظهارات بیرونی، آگستوس پس از مرگ مادرش در حین زایمان، با این روش به دنیا آمد. در مرکز تصویر، یک پزشک ابتدا سر نوزاد را از بریدگی شکم خارج می‌کند، در حالی که سه چهره دیگر از پهلوی به آن نگاه می‌کنند

تصویر ۵: اسکلیپوس از جسد مادرش کشیده شده است. کار بر روی چوب الکساندر بندت: ۱۴۵۰-۱۵۱۲. منبع: (Barroso, 2013: 77)

تصویر (۵) نحوه تولد اسکلیپوس با شیوه CS توسط پدرش آپولو^۱ را نشان می‌دهد (Van dangen, 2009: 63). اسکلیپوس در اساطیر یونان خدای پزشکی و درمان است (همان: ۶۲). که برخی مردگان را زنده می‌کرد (طاهری، ۱۳۹۳: ۳۰). از این منظر به عنوان طبیب افسانه‌ای یونان باستان نامیده شد.

تصویر ۶: چوب تراشی قرن پانزدهم-تولد دجال از طریق (van dangen, 2009: 64) سزارین. منبع:

همچنین تصویر (۶) از نقاشی‌های چوبی در نیمه دوم قرن پانزدهم در جنوب آلمان است که در این تصویر بیرون آمدن فرزند از طریق شکم بریده شده به روش CS را نشان می‌دهد (Van dangen, 2009: 64).

در رابطه با ریشه‌ی این عبارت؛ «تصور می‌شود که ریشه نام "سزارین" از لاتین "Ab utero caeso" به معنی "باز کردن رحم" است. یا که این روش ریشه در «تولد یکی از اجداد ژولیوس سزار-پلینوس پیر- با نام خانوادگی سزار، دارد» (Bali, Utaal, 2009: 296). اما نکته قابل قبول تر ریشه سزارین "Section Caesarean" این است که این نام از فعل لاتین "Caedere" - to cut گرفته شده است. همچنین "Section" - بخش - نیز از فعل لاتین "Seco" (برای بریدن) مشتق شده است.

^۱. Apollo

از آنجاکه هر دو کلمه به معنای برش است، نام بهتری برای عمل جراحی، زایمان سزارین خواهد بود (Sullivan, 1990: 1). سزارین از قدیم‌الایام در ادبیات غربی و غیرغربی در کتب تاریخی ثبت شده‌است. اما تاریخ دقیق آن مشخص نیست؛ لذا تاریخ اولیه آن توسط اسطوره‌ها پنهان شده‌است. به دلیل دانش اندک در زمان وقوع و مشاهده CS و بر اساس اسناد باستانی «یک زن اغلب فرزندش را بیرون از خانه و بدون کمک به دنیا می‌آورد و تعجب‌آور نیست که اولین زایمان‌های سزارین، فوق-طبیعی و فوق انسانی در نظر گرفته می‌شدند» (Sullivan, 1990: 2). بر این اساس می‌توان اذعان کرد؛ منشأ تولدهای اسطوره‌ای و غیرعادی شخصیت‌هایی که با عمل CS متولد شدند ریشه در این روایت دارد.

تصویر 7: تولد ژولیوس سزار به روش سزارین، نسخه خطی تاریخ باستانی رومیان، قرن ۱۴م، کتابخانه سلطنتی بریتانیا. URL:5

با وجود اختلاف نظر در باب ارتباط سزار و سزارین، تادمن^۱ معتقد است، منشأ اصطلاح سزارین از تولد ژولیوس سزار است (Todman, 2007: 357). ظاهراً پلینی پیر^۲ (۲۳-۷۹م) اولین مورخ یونانی بود که افسانه رومی را که سزارین به نام زایمان ژولیوس سزار نام‌گذاری شده است، به وجود آورد (Barroso, 2013: 79). از این منظر می‌توان اظهار داشت که عبارت CS همیشه با گایوس

¹. Donald Todman

². Pliny the Elder, Gaius Pliny Secundus

ژولیوس سزار^۱ (۴۴-۱۰۰) پ.م، رهبر رومی مرتبط بوده است. در سال ۱۲۱۲، یک منبع اظهار داشت: «گایوس ژولیوس سزار آنقدر در شکم مادرش بود که مجبور شد شکم را باز کند تا بتواند بیرون بیاید» (Van dangen, 2009: 63).

ارتباط بین ژولیوس سزار و بخش سزارین در یک دست‌نوشته قرون وسطایی به نام "خاطرات رومی‌ها" که شرح زندگی و دستاوردهای ژولیوس سزار است و در حدود قرن‌های ۱۳ تا ۱۴ م منتشر شد و در چند مورد تولد ژولیوس سزار را با عمل سزارین نشان می‌دهند. همان‌طور که در تصویر (۷) پیداست هنگامی که او به دنیا آمد، موهایش بسیار بلند بود. بنابراین سزار نامیده می‌شد که به معنی مو یا کوتاه کردن مو است (Barroso, 2013: 80). همچنین در عصر رنسانس *فرانسوا روست*^۲ حدود ۱۵۰۳-۱۶۰۳ در کتاب *L'Hystéromotokie ou Enfentement Césarien* در سال ۱۵۸۱ خود این عمل را «تولد سزارین» برای احترام به تولد سزار نامید (Rousset, 1581; 259).

ژولیوس سزار در طول سلطنت خود به قوی‌ترین مرد روم تبدیل شد و به‌مرور لقب دیکتاتور گرفت. اما در واقع یک شخصیت مذهبی، سیاسی و نظامی بود (Sousa Galito, 2018: 5). ژولیوس سزار در دوران حیات خود از منزلت بالایی برخوردار بود و این شهرت به خاطر قدرت و پیروزی‌های پی در پی بود که سبب شد به اوج قدرت نظامی و سیاسی برسد. همچنین فتوحات او نه تنها امپراطوری روم بلکه تاریخ سیاسی و نظامی دنیای غرب را هم تغییر داد (نواده، ۱۳۸۸: ۱۰). از طرف دیگر بر طبق کتاب زندگی امپراطورها^۳ از سوئونیوس^۴ سزار از طرف مادرش به پادشاهان و از طرف پدرش به خدایان وابسته است؛ که او را پسر ونوس می‌نامیدند. بنابراین، نسل سزار همزمان از قداست پادشاهان برخوردار است که قدرتی برتر میان انسان‌های فانی دارند و همچنین ادعای احترامی که به خدایان تعلق دارد، و این خداها خود بر پادشاهان تسلط دارند (Sousa Galito, 2018: 6-8) از این جهت سزار به شخصیت تاریخی - اسطوره‌ای بدل گشت و سبب شد در بسیاری از زبان‌ها سزار معادل واژه «امپراتور» و «شاه» شود (Sousa Galito, 2018: 6).

1. Gaius Iulius Caesar

2. François Rousset

3. The Lives of the Caesars

4. Suetonius

در فرهنگ بودیسم مرگ مادر پس از عمل سزارین را نیک می‌پنداشتند و به مفهوم خلوص و پاکسازی است. در کتاب‌های مذهبی هندی تولد بودا را از طریق جناح راست مادرش، مایا، توصیف می‌کنند. بنا بر شواهد، دانش و عمل این نوع روش در یونان باستان، روم باستان و حتی هند باستان انجام شده است (Bali, Utaal, 2009:296). که در تصاویر (۸) تا (۱۱) به خوبی آشکار است.

تصویر ۸: تولد بودا ساکیامونی، پنل سنگی، قرن دوم، موزه متروپولیتن. URL:6

در تصویر (۸)، (۹) و (۱۰) مایا به شاخه‌ای از یک درخت یا یک برگ دست می‌زند و به طور معجزه‌آسا بودا را از سمت راست خود به دنیا می‌آورد. مایا هشت روز بعد از تولد بودا درگذشت. باتوجه به متون دینی، مایا با تولد بودا رسالت خویش را به پایان رساند (Barroso, 2013:80). سیدارتا گوتاما^۱ (۵۶۳ - ۴۸۶) پ.م، در یک خانواده سلطنتی در کاپیلاواستو^۲ متولد شد.

^۱. Siddhartha Gautama

^۲. Kapilavastu

تصویر ۹: تولد و مرگ بودا، پنل از معبدی در گاندارا،

قرن ۵ و ۶ موزه متروپولیتن. URL: 7

سیدارتا در زمان تغییرات اجتماعی عمیق در هند زندگی می‌کرد و در سن ۲۹ سالگی، متوجه شد که ثروت، نمی‌تواند با خود، آگاهی، شادی و سعادت بیافریند.

او با کشف آموزه‌های ادیان و فلسفه‌های مختلف زمان خود، نقطه عطف خوشبختی انسان را پیدا کرد. پس از شش سال مطالعه "راه میانی"^۱ را کشف کرد و به آگاهی و روشنگری دست یافت. زین‌پس بودا بقیه زندگی خود را صرف آموزش اصول بودایی، دهما^۲ یا حقیقت کرد تا اینکه در سن ۸۰ سالگی درگذشت (Tavares, 2021: 49).

^۱. Dhamma

^۲. kapillaosto

تصویر ۱۰: جلد نقاشی شده از نسخه خطی برگ
نخل، قرن ۱۰ و ۱۱، موزه متروپولیتن، URL:8

تصویر ۱۱: فیل سفید در خواب ملکه مایا؛ مادر
بودا، قرن دوم، موزه متروپولیتن، URL:9

بر طبق اساطیر هند مایا در ابتدا خواب چهار پادشاه الهی را دید که توسط ملکه‌های آنها با آب دریاچه؛ آنوتاتا، به منظور پاک شدن از ناخالصی‌های انسانی^۱ تطهیر شده‌است. سپس مایا رویای یک فیل شش دندان را می‌بیند که از آسمان فرود می‌آید تا از طریق سمت راستش وارد رحم او شود. در (تصویر ۱۱) یک فیل کوچک در دیسک مرکزی شکسته نشان داده شده است -

سپس بودیساتوا به شکل یک فیل سفید که نماد باروری است ظاهر شد و وارد رحم او

شد (Thomas, 2000: 29). با شروع درد زایمان بودیساتوا از سمت راست - از پهلوی مادر - متولد

شد. به محض ظهور بودیساتوا او روی زمین ایستاد و حتی قدم زد و گفت: "من بهترین در جهان هستم. این آخرین وجود من است. من دیگر تولد نخواهم داشت" (همان).
از این منظر تولد بودا همراه با سخت‌زایی با افسانه خلط شد و به شخصیت ترکیبی در دو ساحت تاریخ و اسطوره دست یافت.

سیدارتا گوتاما بودا در سانسکریت به عنوان بودا «به معنی روشنفکر و بیدار» شناخته می‌شود و در متون تاریخی سیدارتا بنیان‌گذار مذهب بودایی و شخصیت اصلی در بوداییسم است (Tavares, 2021: 47). بودا به معنای شعور و ادراک است و کسی که به مرتبه والای آگاهی و معرفت دست یافته‌است. بودا را در ابتدا «بهگوان»^۱ به معنای پروردگار می‌گفتند و پس از گذشت زمان به اسم خاص بودا نامیده شد (ذکرگو، ۱۳۷۷: ۱۲۸). او کسی بود که به آگاهی دست یافت و در جهت هدایت، روشنگری، آگاهی و سعادت مردمان تلاش کرد. پس از مرگ سیدارتا گوتاما جامعه‌ای که او تأسیس کرد به آرامی به یک جنبش مذهبی بر اساس آموزه‌های وی تبدیل شد که پایه و اساس مذهب بودایی را شکل داد (Tavares, 2021: 49).

در میان تولدهای سخت، می‌توان به رستمینه اشاره کرد که به نحوه تولد رستم، قهرمان اسطوره-ای فرهنگی و تاریخی ایران، اشاره کرد.

حکیم ابوالقاسم فردوسی شاعر بزرگ ایرانی (۳۲۹-۴۱۶ ه.ق) شرحی از عمل جراحی خارج کردن جنین رستم از شکم مادر را با جزئیات کامل شرح داد.

رودابه همسر زال و مادر رستم در هنگام تولد رستم اولین سزارین را انجام داد که علت آن در شاهنامه بزرگی جثه بوده است. «افزایش وزن مادر و جنین (و گرز آه‌نست آنکه نیز اندروست) کنایه از سنگینی فرزندش، بی‌خوابی و زجر بارداری علامت‌های هشداردهنده در رابطه با بارداری و زایمان پرخطری است که بیم از جان مادر و جنین را در پی دارد» (رجب نژاد، صادق نیا، ۱۳۹۶: ۱۰۳). بنا به نظر پژوهشگران چنین زایمان‌ها را باید رستمی یا رستمینه گفت و اینکه آن را به سزار نسب داده‌اند، خطا است. «این روش از ایران به یونان برده شده و بعداً ژولیوس سزار سردار بزرگ رومی به

همین روش به دنیا آمد. کما این که در خیلی از روستاهای ایران به این عمل رستم زایی می-گویند» (نواده، ۱۳۸۸: ۱۰).

تو گویی به سنگستم آگنده پوست/ و گر ز آهنست آنکه نیز اندروست
بیامد یکی موبدی چرب دست/ مر آن ماه رخ را به می کرد مست
بکافید، بیرنج، پهلوی ماه / بتابید مریچه را سر ز راه
چنان بیگزندش برون آورید/ که کس در جهان آن شگفتی را ندید

تصویر ۱۲: تولد رستم، ۱۶۲۰. کتابخانه عمومی

نیویورک، URL: 10

بر طبق توصیفات فردوسی موبد یا طبیبی چیره دست بر بالین بیمار آوردند مادر را با می بیهوش کردند و یک برش جراحی بر پهلوی راست و چپ شکم یا بین دنده و لگن خاصره بشکافتند، رحم را پاره کرده، سر بچه را از راه طبیعی خروج برگردانیده «بتابید مریچه را سر ز راه» و او را از رحم بیرون آوردند. در تصاویر (۱۲)، (۱۳) و (۱۴) می توان نحوه تولد نوزاد را بر طبق متون مشاهده کرد.

تصویر ۱۳: تولد رستم، شاهنامه فردوسی، ۱۶۰۱،

کتابخانه بادلین، ص ۷۳. URL: 11

تصویر ۱۴: تولد رستم، شاهنامه فردوسی، کتابخانه عمومی نیویورک،

(URL: 12)

در جای دیگر فردوسی انجام عمل جراحی را تبیین می نماید:

بکافد تهیگاه سرو سهی/ نباشد مراو را ز درد آگهی
و زو بچه شیر بیرون کشد/ همه پهلوی ماه در خون کشد
وز آن پس بدوز آن کجا کرد چاک/ ز دل دور کن ترس و بیمار و باک

انجام این عمل جراحی مردم را شگفت زده کرده بود و همه گریان و ترسان شاهد نخستین کرد پزشکی جهت بیرون آوردن بچه از شکم مادر بوده‌اند:

بدان کار نظاره شد یک جهان/ همه دیده پر خون و خسته روان

سیندخت؛ مادر رودابه می‌گوید: «کودک از پهلوی چگونه بیرون می‌آید؟ و چه کسی تا به حال این کار را کرده است؟ و مصرع «که کودک ز پهلوی آید برون» مصرعی اعتراضی است به اینکه این عمل سابقه‌ای نداشته است.

فرو ریخت/ از مژه سیندخت خون/ که کودک ز پهلوی آید برون

(رجب نیا، صادق نیا، ۱۳۹۶: ۱۰۶-۱۰۵).

پر واضح است که «در شاهنامه، براساس فقه اللغه عامیانه، این نام برگرفته از مصدر «رستن» به معنی «راحت شدن و نجات یافتن» دانسته شده، زیرا رودابه پس از فارغ شدن از رنج‌زایمان، گفته است «رستم» (انجوی شیرازی، ۱۳۵۴: ۱۵۹).

روایت‌ها و نقل قول‌های پی در پی از رستم و جنگاوری‌هایش او را به قهرمان بدل کرد. از این جهت در خاستگاه وجود رستم نظریات مختلفی بیان شد، برخی آن را قهرمانی تاریخی می‌دانند و برخی منشأ وی را از استحاله‌ی قهرمان‌های اساطیری دانسته و برخی از وی به عنوان قهرمان ملی یاد کرده‌اند (امید سالار، ۱۳۹۳: ۵۲۰-۵۱۹). «یافت شدن قطعه‌ای به زبان سغدی از داستان رستم و شباهت برخی از ویژگی‌های او با خدایان و قهرمانان سرزمین‌های شرقی جهان، برخی از پژوهشگران را بر آن داشته که خاستگاه نخستین این شخصیت را در فرهنگ‌های هند باستان یا بین‌النهرین و بیش از همه، در میان پارت‌ها و سکائی‌ان جستجو کنند» (بهار، ۱۳۷۴: ۳۵ و ۱۰۷). رستم در تاریخ ملی ایران به عنوان حامی و نجات دهنده ایران، از جایگاهی والا برخوردار است. توصیف رستم در شاهنامه همراه با ابزارالات و الحاقات باستانی، وی را در زمره پهلوانان کهن قرار داد که بعدها با ترکیب قهرمان ملی و پهلوان باستانی افسانه رستم شکل می‌گیرد. «سازوبرگ جنگی او به دوران ماقبل تاریخ و به سخن دقیق‌تر به عصر حجر تعلق دارد. او برخلاف دیگر پهلوانان شاهنامه، زره فلزی نمی‌پوشد، بلکه از لباسی استفاده می‌کند که از پوست حیوانات تهیه شده و ببر بیان نام دارد». «ببر بیان از پوست حیوانی افسانه‌ای و اژدها مانند فراهم آمده‌است و معتقد بوده‌اند که هر کس پوست این حیوان را به تن کند، آسیب‌ناپذیر خواهد بود» به روشنی می‌توان پیوند رستم به دنیای باستان

را مشاهده کرد و آن را به عنوان پهلوان کهن و انسان آرمانی خواند. در جای دیگر دیویس^۱ اظهار دارد: «رستم شخصیتی است که نمودار گذار از جهان ابتدایی و غیرمتمدن به جهان متمدن است. در مرحله نخست انسان‌ها و قهرمانانشان در معرض تهاجم نیروهای شرور، دیوها و ... قرار دارند و در مرحله دوم دیوها از میان برداشته می‌شوند و انسان‌ها تمدنی را برپای می‌دارند که نه از جانب دیوها بلکه از سوی هم‌نوعانشان تهدید می‌شود» (دیویس، ۱۳۹۷: ۳۵-۳۶).

۳- نتیجه گیری

با بررسی داستان آفرینش آدم و تولد حوا بر اساس مؤلفه‌های موجود در تصاویر و روایات؛ زمینه‌ها، ویژگی‌ها و گزاره‌های اصلی تحقیق نشان می‌دهد که "تولد سخت" در برخی تمدن‌ها تکرار شده‌است که از ویژگی‌های مشترکی برخوردارند. این نوع تولد، جایگاه افراد برجسته و تأثیرگذار را برای پذیرش روح متعالی تثبیت کرده‌است.

تولد غیرطبیعی و شخصیت فرامادی حوا از اهمیت زن در اجتماع، حضور الهه‌ها در اساطیر و نخستین زن در ادیان توحیدی نشأت گرفته‌است. حوا از بطن چپ آدم طی عمل سزارین متولد شد. نحوه تولد حوا همچون الگویی به ملل گوناگون راهی شد و در ساحت تاریخی، سیاسی و اسطوره‌ای تولد شخصیت‌های خارق‌العاده منعکس شد؛ بنابراین باتکیه بر متون و تصاویر به دست‌آمده می‌توان به ارتباط تنگاتنگ میان شخصیت‌هایی که با سخت‌زایی متولد شدند، دست یافت.

جایگاه حوا در گسترش نیای انسان‌ها سبب شد وی به عنوان نماد باروری، زایش و مادر نسل بشر، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد. در اساطیر ایران باستان، کیومرث از بطن چپ اهورامزدا متولد شد. کیومرث به عنوان نخستین انسان است که در تاریخ نگاری‌ها از وی به عنوان انسان کامل یاد می‌کنند. در داستان‌های اساطیری می‌توان به خدای پزشکی و درمان؛ اسکلیپوس اشاره کرد که توسط پدرش از بطن چپ مادر متولد شد. شخصیت‌هایی همچون آگوستوس قدرتمندترین امپراتور روم، سزار که در متون قدیم شخصیت وی را ورای قدرت سیاسی و نظامی، نیمه خدایی دانسته‌اند، بودا که نماینده آگاهی، روشنی و خلوص معنوی است و رستم که نماینده قهرمان ملی، اسطوره‌ای و

^۱. Dick Davis

افسانه‌ای در ایران است، تولد غیر عادی داشتند. از مشترکات شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای می‌توان نتیجه گرفت که سخت‌زایی نماد قهرمان‌های تاریخی، اساطیری، سیاسی، افسانه‌ای و دینی است که هر یک در این مفاهیم تأثیرگذار بودند.

بنابراین هر یک از افرادی که به این روش متولد شدند نمادی از مفاهیم و تأثیرات برجسته‌اند که قدرت خارق العاده دارند. تقریباً تمامی این شخصیت‌ها از وجه برجسته‌ای برخوردارند و نحوه تولد آنها داستانی است که بزرگی، تأثیرگذاری آنان را در دوران شکوفایی شان هنگام تولد پیشاپیش خبر می‌دهد و بیانگر این است که قهرمانان متولدشده به روش غیرطبیعی براساس تقدیر و سرنوشت، زندگی و فرجام قهرمانانه و اسطوره‌ای داشته‌اند و این مهم بیانگر تبلور همین ویژگی‌های برجسته در وجود آنان است.

پی‌نوشت

۶. در اسطوره‌های سومری آمده است که دیلمون (بهش سومری) سرزمین پاکیزه و درخشانی بود که از هر جنبه برای زیستن آماده بود و بیماری و مرگ بدان راه نداشت، اما در آنجا آب کمیاب بود. با دستور انکی، ایزد بزرگ آب سومری، اوتو، خدای خورشید، برای این سرزمین آب شیرین را از زمین بیرون آورد و به این ترتیب، دیلمون به باغی آسمانی تبدیل گردید و در آن مزارع و چمنزارها و درختان بارور فزونی یافت. الهه ننخرساگ در این باغ هشت نوع گیاه رویاند که در این کار، سه نسل از خدایان نقش داشتند. انکی به قصد چشیدن، این گیاهان را خورد و ننخرساگ با آگاهی از ماجرا خشمگین شد و بر انکی نفرین مرگ فرستاد. در اثر این نفرین، انکی بیمار شد و به حال مرگ افتاد. گیاهخواری انکی ما را به یاد داسستان میوه ممنوعه خوردن آدم و حوا میاندازد که پس از آن دچار نفرین شدند (حیدری، بهاری، ۱۳۹۴: ۴۴).

۲۳. عبارت "راه میانه" به درک بودایی از زندگی عملی اشاره دارد، اجتناب از افراط در انکار خود و خودپسندی، و همچنین دیدگاه واقعیت که از مواضع افراطی ابدیت و نابودی اجتناب می‌کند (URL:13). (bajzeli, 2017: 775).

منابع فارسی

- اصفهانی، سروش. (۱۳۸۷). دیوان/شعار، به اهتمام م. جعفر محبوب، تهران، امیر کبیر.
- امید سالار، محمود. (۱۳۹۳). سی و دو مقاله در نقد و تصحیح متون ادبی، تهران، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار.
- انجوی شیرازی، ابوالقاسم. (۱۳۵۴). مردم و شاهنامه، تهران، مرکز فرهنگ مردم-رادیو و تلویزیون ملی ایران، جلد دوم.
- اوشیدری، جهانگیر. (۱۳۷۱). دانشنامه مزدیسنا، تهران: مرکز.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۵). پژوهشی در اساطیر ایران، ویراستار کتایون مزداپور، تهران، آگاه.
- بهار، مهرداد. (۱۳۷۴). جستاری چند در فرهنگ ایران، تهران، اسطوره.
- حداد عادل، غلامعلی. (۱۳۹۳). رستم، دانشنامه جهان اسلام (مقاله محمود امید سالار). جلد ۱۹. تهران: کتاب مرجع.
- حیدری، حسین و بهاری، علی. (۱۳۹۴). «بررسی تحلیلی-تطبیقی نخستین زیستگاه و هبوط انسان در کتاب مقدس با دیگر اسطوره های خاورمیانه»، نشریه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، (۳۸)، ص ۴۱-۶۳.
- دیک، دیویس. (۱۳۹۷). «رستم دستان»، ترجمه مسعود جعفری جزی، موسسه فرهنگی هنری خرد سرای فردوسی: نشریه ی پاژ، (۳۰)، ص ۵۲-۳۳.
- ذکرگو، امیرحسین. (۱۳۷۷). خدا/یان و دایی، تهران: فکر روز.
- رجب نژاد، محمدرضا و صادق نیا، مهین. (۱۳۹۶). «پزشکی و کارد پزشکی (جراحی) در شاهنامه فردوسی»، نشریه تاریخ پزشکی، (۳۲)، ص ۹۸-۱۰۸.
- رضایی، مهدی. (۱۳۸۳). «اساطیر پیدایش انسان»، نشریه کتاب ماه هنر، ۶ (۷۵، ۷۴)، ص ۵۸-۷۳.
- سیدی، سید حسین و علی پور، اسماعیل. (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی داستان آفرینش انسان در روایت های اسطوره ای ایران و عرب»، نشریه لسان مبین، ۲ (۲)، ص ۱۲۳-۱۳۸.
- صادق زاده، محمود و حسینی مقدم، محمدرضا. (۱۳۹۵). «ریشه شناسی و نمادپردازی شخصیت کیومرث و هوشنگ در شاهنامه»، نشریه مطالعات ایرانی، (۳۰)، ص ۱۱۷-۱۳۲.

صدرالدین، طاهری. (۱۳۹۴). «باژگونی مفهوم یک نماد: بررسی کهن‌الگو مار رد ایران و سرزمین‌های همجوار»، نشریه هنرهای زیبا-هنرهای تجسمی، ۲، (۳)، ۳۴-۲۵.

صدقی، محمد. (۱۳۸۶). «آدم از دیدگاه قرآن و عهدین»، نشریه رهیافت/انقلاب/اسلامی، ۱(۲)، ص ۷۳-۹۳.

طه، عثمان. (۱۳۹۹). تفسیر نور، ترجمه مصطفی خرم دل، تهران، احسان.

قندرچی، نرگس. (۱۳۹۲). «اندیشه؛ خرافات، و اساطیر در عهدین و دیدگاه قرآن»، نشریه رشد آموزش قرآن، ۱۱(۴۳)، ص ۴-۱۰.

محتشم کاشانی، کمال الدین. (۱۳۸۰). هفت دیوان محتشم کاشانی: شامل دیوان‌های شبابیه، صباثیه، جلالیه، نقل عشاق، ضروریات و معنیات، تصحیح و تعلیقات: عبدالحسین نوائی و مهدی صدری، تهران، دفتر نشر میراث مکتوب؛ آینه میراث.

مقدسی، مطهر بن طاهر. (۱۳۷۴). آفرینش و تاریخ، ترجمه محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران، آگه، جلد سوم.

نظیری، محمد حسین. (۱۳۸۹). دیوان نظیری نیشابوری، تصحیح و تعلیقات: م. رضا طاهری حسرت، تهران، نگاه.

نواده، فرشته. (۱۳۸۸). «مجموعه مقالات؛ سه مطلب درباره فردوسی»، نشریه حافظ، (۶۰)، ص ۱-۱۰.

وکیلی، الهه و محمدرضایی، محمد. (۱۳۸۸). «آفرینش حوا از دیدگاه قرآن»، فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز، (۳۲)، ص ۷۵-۸۸.

وکیلی، شروین. (۱۳۹۳). اسطوره آفرینش بابلی، ترجمه آزاده دهقانی، تهران، علم.

References

- Bajzeli, A. (2017). Middle way buddhism. Pablisnername: Spring, *Journal buddhism and jainism*, 775-778.
- Bali, SH, Utaal, M S. (2016). Ancient origins of caesarean section and contextual rendition of Krishna's birth. *International Journal of Scientific Reports*, 2(11), 296-299.

- Barroso, M D S. (2013). Post-mortem Cesarean section and embryotomy: myth, medicine, and gender in Greco-Roman culture, *Journal Acta med hist Adriat*, 11(1), 75-88
- Galinsky, K. (2012). *Augustus: Introduction to the life of on Emperor*. London: Cambridge university press.
- O'Sullivan, J F. (1990). Caesarean birth. *Journal the Ulster Medical*, 59(1), 1-10.
- Rabinerson, D, Ashwal, E and Gabbay Benziv, R.(2014). Cesarean section through history. *Journal Harefuah*, 153(11), 667-70.
- Rousset, F. (1581). *l'hysterotomotokie, ou enfantement caesarien*. Published by paris: Denys du val, 268.
- Sousa Galito, M. (2018). *Ancient Roman: Politics Julius Caesar*.
- Tavares, T. (2021). Buddhism: A supplemental resource for grade12. *Published by manitoba university*.
- Thomas, E J, Thomas E. (2000). *The life of Budha as legend and history*. London: Dover Publications. 336.
- Todman, D. (2007). A history of caesaren section: from ancient world to the modern era. *Journal Obstetrics GyneacologyY: Anzjog*, 47(5), 357-61.

نشانی تصاویر

- URL1: <https://drouot.com/en/l/21123328-michel-wolgemit-1434-1519-cronica-de-nuremberg-creacion-de>
- URL2: <https://art.thewalters.org/detail/85643/the-creation-of-eve-and-the-expulsion-of-adam-and-eve-from-paradise/>
- URL3: <https://www.christianiconography.info/sicily/creationEveMonreal.html>
- URL4: <https://archives.collections.ed.ac.uk/repositories/5/resources/85461>
- URL5: <https://www.bl.uk/collection-items/illustration-of-the-birth-of-caesar-from-a-compilation-of-ancient-history>
- URL6: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/40598>
- URL7: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/38117>
- URL8: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/38222>
- URL9: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/37975>
- URL10: <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e3-7612-a3d9-e040-e00a18064a99/>

URL11: <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/bb573df6-5d45-4950-8460-12e356b136d3/>

URL12: <http://digitalcollections.nypl.org/>

URL13: <https://www.britannica.com/topic/Middle-Way>.

